

Μάθημα 27ο

Ἡ εὐλογία τοῦ κατακυριεύσατε.
Περί πολιτισμοῦ (Β')

Ναφερθήκαμε τήν περασμένη Κυριακή, παιδιά, στό θέμα τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, μέ τό «αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε καί πληρώσατε τήν γῆν καί κατακυριεύσατε αὐτῆς». Πάνω στό «κατακυριεύσατε αὐτῆς» μιλήσαμε γιά τόν πολιτισμό καί εἶδαμε τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτός· διότι κάπως ἔτσι πρέπει νά κατανοήσουμε τό «κατακυριεύσατε». Φυσικά, ὑπάρχει καί ἄλλη διάσταση· ἀλλά σήμερα βλέπουμε τή διάσταση τοῦ «κατακυριεύσατε» ὡς πολιτισμό, μέ τόν ὅποιο ὁ ἄνθρωπος γίνεται κύριος τῆς Δημιουργίας.

Βέβαια δέν σημαίνει ὅτι ἂν ὁ ἄνθρωπος δέν εἶχε πολιτισμό θά ἀπονοῦσε τό «κατακυριεύσατε»· ὅπωςδήποτε ὅχι· ὅμως σήμερα μπορούμε νά ἐννοήσουμε τήν κατακυριεύση ὡς ἔκφραση τοῦ πολιτισμοῦ, πού ἀνέπτυξε ὁ ἄνθρωπος πάνω στή γῆ.

Εἶδαμε ἐπίσης ὅτι ὁ πολιτισμός δέν ξεκίνησε σωστά καί ὅτι πῆρε λαθεμένο δρόμο. Δυστυχῶς ὁ πολιτισμός ἐγίνε ἀπόλυτο ἀγαθό, ἐνῶ δέν εἶναι, ἐγίνε αὐτοσκοπός, καί ἀκριβῶς ἀπό τό σημεῖο αὐτό ξεκινάει ὁ κίνδυνος καί ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου.

Είδαμε και δύο από τα σημεία εκείνα πού τον κάνουν να είναι επικίνδυνος και να επιφέρει ζημιά, γιατί ο άνθρωπος έφτασε να θεοποιήσει τον πολιτισμό, τον έκανε θεό, και νομίζει ότι θα πρέπει να κάνει εκείνο πού λέει ο πολιτισμός.

Αυτό στην πράξη, στην καθημερινότητα, μεταφράζεται ως εξής. Όταν κουβεντιάζουν δυο άνθρωποι, και ο ένας αρνείται να κάνει κάτι, ο άλλος του επισημαίνει: *Μά τό επιβάλλει ο πολιτισμός!...* όπως θα λέγαμε απλά: *Τό λέει ο Θεός!...* Βλέπετε, δογματίζουμε έδω· *Τό λέει ο πολιτισμός!...* Μά αυτό μπορεί να είναι στραβό. Δέν έχει σημασία αν είναι στραβό· τό λέει ο πολιτισμός!... Όπως και για τή μόδα, πού είναι ένα στοιχείο του πολιτισμού, λένε οι άνθρωποι: *Τό λέει ή μόδα!...* Δέν υπάρχει λογική απάντηση, αλλά δογματική τοποθέτηση.

Αντιλαμβάνεστε ότι έδω έχουμε μία θεοποίηση του πολιτισμού, και του τεχνικού και του λεγομένου πνευματικού πολιτισμού.

Ακόμα είχαμε πει ότι ο τεχνικός πολιτισμός, πού δίνει τήν ευημερία, προβαδίζει κατά πολύ του πνευματικού πολιτισμού, και αυτό τελικά έχει κάνει τον άνθρωπο να αποξενωθεί, να αλλοτριωθεί από τον εαυτό του, από τίς ρίζες του και από τον Θεό.

Αυτά λέγαμε τήν περασμένη φορά.

Αλλά δέν σταματά έδω αυτός ο κίνδυνος από τον πολιτισμό· υπάρχουν και κάποια άλλα σημεία.

Ένα τρίτο σημείο. Ο πολιτισμός μηχανοποιεί τον άνθρωπο, ιδίως ο τεχνικός πολιτισμός. Όταν λέμε μηχανοποιεί, έννοοῦμε ότι τον κάνει να αισθάνεται ότι είναι και αυτός μιά μηχανή, και μπαίνει μέσα στίς μη-

χανές του πολιτισμοῦ, του τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅλες του οἱ ἐνέργειες εἶναι μηχανοποιημένες· ἔχει φθάσει πιά ὁ ἄνθρωπος νά μήν κινεῖται κατά ἕναν φυσικό καί ἀπλό τρόπο.

Ἐπί παραδείγματι, τά κομπιούτερ, πού στήν ἐποχή μας ἔχουν ἀντικαταστήσει κάθε κίνηση τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καί τοῦ μυαλοῦ του.

Παλαιότερα μπορούσαμε νά κάνουμε λογαριασμό μέ τό μυαλό μας. Πηγαίναμε στήν ἀγορά, καί λέγαμε *τρεῖς-τρεῖς ἐννιά, τρεῖς-ἐννιά εἴκοσι ἐπτά*, τόσο τό λάδι, τόσο τό ξίδι... πηγαίναμε στόν μπακάλη, πηγαίναμε στόν μανάβη, καί βρῖσκαμε τόν λογαριασμό. Ἔτσι, ξέρεστε, ὁξυνόταν τό μυαλό μας. Κατόπιν χρησιμοποιήσαμε τό χαρτί καί τό μολύβι. Οἱ ἀρχαῖοι λαοί, πού δέν εἶχαν γραφική ὕλη, εἶχαν τεράστια μνήμη. Μπῆκε τό χαρτί καί τό μολύβι· αὐτό ὅμως ἔκανε τή μνήμη νά ἀτονίσει.

Σήμερα ἔχουμε τό κομπιούτερ. Δέν σᾶς κρύβω ὅτι μέσα στήν τσάντα μου ἐγώ κουβαλάω ἕνα κομπιούτερ. Ὄταν πηγαίνω στήν ἀγορά νά ψωνίσω, κουβαλάω καί αὐτό γιά νά κάνω λογαριασμούς. Καί δῶσ' του ἐκεῖ πατᾶμε μέ τό δάκτυλό μας τά κουμπάκια του, καί μᾶς βγάζει τό ἀποτέλεσμα. Ἔτσι πού, ἂν μοῦ πεῖτε *ἐννιά-ἐννιά*, μπορεῖ νά σᾶς πῶ καί *ὀγδόντα δύο!* Γιατί; γιατί τό μυαλό ἀρχίζει νά ἀρχηστεύεται· γιατί μπῆκε ὁ ἄνθρωπος στά γρανάζια τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, καί ἀρχισε κι αὐτός νά γίνεται μία μηχανή.

Νά περπατήσει; δέν περπατάει πιά· ἔχει τό αὐτοκίνητο. Νά ἀνεβεῖ σκάλες; δέν ἀνεβαίνει σκάλες· ἔχει τό ἀσανσέρ. Νά βάλει φωτιά νά ζεστάνει νερό; δέν

χρειάζεται· γυρίζει τό κουμπί, καί ἀμέσως ἔχει τό ζεστό νερό, τό μαγειρεμένο φαί, τά ἔχει ὅλα. Δηλαδή, μ' ἄλλα λόγια, ὁ ἄνθρωπος πιά μηχανοποιήθηκε. Εἶναι φοβερό... πολύ φοβερό!

Σκεφθεῖτε ὅτι τά μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κατασκευασμένα ἔτσι πού νά μποροῦν νά ὑπηρετήσουν τόν ἄνθρωπο· μέ τόν τρόπο ὅμως πού ζοῦμε, τά ἀχρηστεύουμε.

Ἀκόμη, ἀφοῦ ὁ πολιτισμός μηχανοποιεῖ τόν ἄνθρωπο, τελικά ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀπλῶς ἓνα γρανάξι ὅλου ἐκείνου τοῦ συμπλέγματος τῶν μηχανημάτων· δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ὑποδουλώνεται!

Ξέρετε, ὅταν στέκομαι μπροστά σέ μεγάλα μηχανήματα, αἰσθάνομαι ἓναν φόβο· δέν ξέρω γιατί, παρότι εἶμαι τεχνικός.¹ Ὅταν δῶ μηχανήματα μεγάλα σέ ὄγκο καί σέ δαιδαλότητα λειτουργίας, ἔχω ἓνα δέος, αἰσθάνομαι τόν ἑαυτό μου πολύ μικρό! ἐνῶ δέν μπορῶ νά πῶ ὅτι αὐτό τό τεράστιο ἔστω μηχανήμα μπορεῖ νά εἶναι ἀνώτερο ἀπό μένα.

Δέν ὑπάρχει τίποτα ἀνώτερο ἀπό τόν ἄνθρωπο· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνώτερος ἀπό ὅλα ἐπάνω στή Δημιουργία. Παρά ταῦτα αἰσθάνεται ὅτι εἶναι μικρός, ἔχει ἓναν φόβο. Καί δουλεύει –μέ τήν κύρια σημασία τῆς λέξεως– δουλεύει σ' αὐτό τό ἀφεντικό πού λέγεται *πολιτισμός*. Καί ἐπειδή ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ

---

1. Ὁ π. Ἀθανάσιος Μυτιληναῖος ἀρχικά παρακολούθησε μαθήματα καί ἐργαστήρια ραδιοτεχνίτου στό *Κέντρο Ἡλεκτρονικῶν σπουδῶν Ράδιο-Καραγιάννη* στήν Ἀθήνα. Κατόπιν φοίτησε στήν ἀναγνωρισμένη ἀπό τό κράτος *Ραδιοτεχνική Σχολή Ἀθηνῶν*, ἀπ' ὅπου πῆρε τό Δίπλωμα τοῦ Ραδιοτεχνίτου, ἐνῶ ἀργότερα ἀπό τήν ἴδια Σχολή πῆρε καί τό δίπλωμα τοῦ Ραδιοηλεκτρολόγου.

νά κινηθεῖ, νά ἐκδηλώσει, νά ἐκφράσει τίς πνευματικές του ἱκανότητες, διότι τά πάντα τοῦ προσφέρονται ἔτοιμα –μέ τά κομπιούτερ πού σᾶς εἶπα καί ἄλλα μέσα τεχνολογικά– καί δέν κινεῖ τά μέλη τοῦ σώματός του, στό τέλος –ἕνα ἀκόμη σημεῖο τοῦ κινδύνου– πνευματικά καί βιολογικά ἐκφυλίζεται.

Γι' αὐτό βλέπει κανεῖς σήμερα τοὺς νέους μας νά μὴν εἶναι πιά ἄνθρωποι ἀντοχῆς. Καλοθρεμένοι, καλοβουτυρωμένοι, καλοπερπατημένοι, καλοντυμένοι, ὅλα ὥραϊα παιδιά, ψηλά· ἀλλά... δέν εἶναι γερά τά παιδιά μας σήμερα, οὔτε εἶναι ἱκανά νά σηκώσουν βάρος ἢ νά ὑποστοῦν μία περιπέτεια ἢ νά ὑποστοῦν μία κακουχία· δέν μποροῦν πιά, οὔτε τά ἀγόρια οὔτε τά κορίτσια. Αὐτό δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκφυλίζεται.

Ὅλα αὐτά εἶναι κίνδυνοι ἀπὸ τὴν κακὴ χρῆση τοῦ πολιτισμοῦ.

Σήμερα, παιδιά, εἴμαστε Χριστιανοί, καί βρισκόμαστε μπροστά στό φαινόμενο τοῦ πολιτισμοῦ. Βέβαια, σᾶς εἶπα ὅτι σέ κάθε ἐποχὴ ὁ ἄνθρωπος ἀνέπτυξε πολιτισμό. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἄρχισε νά παίρνει τό χῶμα, νά τό κάνει ἕνα ἀγγεῖο, νά τό βάζει σὸν φοῦρνο καί νά τό ψήνει, ἔκανε πολιτισμό. Μάλιστα, ἂν θέλετε, ἔκανε καί καλές τέχνες ὁ ἄνθρωπος. Ὅταν βρίσκουμε χαράγματα μέσα στά σπήλαια, ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ἔκανε καλλιτεχνία. Αὐτό εἶναι πολιτισμός. Καί μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς ὅτι ὅλα αὐτά ἀναπτύχθηκαν γιατί ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του αὐτὴν τὴ δημιουργικότητα· εἶναι πολὺ σπουδαῖο αὐτό. Ὅμως ἐκεῖ πού ἔφτασε ὁ πολιτισμός, μέ τὴν περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου μέσα στό ἴδιο τό κατασκεύασμά του, ὅταν κάποιος ἔχει καί τὴν ιδιότητα τοῦ Χριστιανοῦ, πῶς θά κινηθεῖ;

Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα πρόβλημα, καί θέλω πολύ νά τό προσέξετε. Ἐμένα πολύ μέ ἔχει ἀπασχολήσει τό πρόβλημα αὐτό, χρόνια ὁλόκληρα. Μπορῶ νά σᾶς πῶ ὅτι ἀπό τόν καιρό πού ἄρχισα νά καταλαβαίνω τόν ἑαυτό μου, τό πρόβλημα αὐτό μέ ἀπασχολεῖ. Θά ἤθελα νά σᾶς βοηθήσω νά τό τοποθετήσετε μέσα σας, γιατί πρέπει νά σᾶς ἀπασχολήσει· εἶναι ἀνάγκη νά μᾶς ἀπασχολήσει τό πρόβλημα αὐτό. Ἄν δέν μᾶς ἀπασχολήσει, σημαίνει ὅτι ὑποδουλωθήκαμε χωρίς ὅρους σ' αὐτό τό θηρίο πού λέγεται *πολιτισμός*.

Ποιά εἶναι δηλαδή ἡ θέση τοῦ Χριστιανοῦ, ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ; Πῶς δηλαδή πρέπει νά σταθῶ ἐγώ ὡς Χριστιανός ἀπέναντι στόν πολιτισμό;

Καταρχάς, πρέπει νά ποῦμε ὅτι μεταξύ τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τοῦ πολιτισμοῦ ὑπάρχει μία ἀντινομία. Προσέξτε ἐδῶ νά δεῖτε.

Ὁ πολιτισμός εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά κάνει ὠραία τή ζωή του πάνω στή γῆ· νά ξαναβρεῖ καί νά ξαναφτιάξει τόν Παράδεισο στή γῆ. Ἡ μᾶλλον ὄχι νά τόν ξαναβρεῖ, ἀλλά νά τόν ξαναφτιάξει. Δέν τόν ἔφτιαξε αὐτός ἀρχικά· τώρα ὅμως θέλει νά ξαναφτιάξει αὐτό πού ἔχασε· τί; τόν Παράδεισο. Θέλει νά φτιάξει λοιπόν πάνω στή γῆ τόν Παράδεισο! Ποιόν ὅμως παράδεισο; Ἐκεῖνον πού ἔχασε. Λέει ἡ Ἁγία Γραφή ὅτι ὁ Θεός ἔβαλε τούς πρωτοπλάστους στόν παράδεισο *τῆς τρυφῆς*² –θά τό δοῦμε αὐτό ἀργότερα– καί *τρυφή* σημαίνει ἀπόλαυση.

Βεβαίως, μή λογαριάζετε τήν ἀπόλαυση τῶν πρω-

---

2. Βλ. Γέν. 2, 15. 3, 23-24.

τοπλάστων μέσα στον Παράδεισο μέ την απόλαυση πού αισθανόμαστε σήμερα καθισμένοι σέ μία σεζ-λόγγκ πολυτελείας... τραβώντας τον καπνό του τσιγά-ρου μας κατά ήδονιστικό τρόπο, πίνοντας διάφορα πο-τά, ούισκι, κόκα-κόλα, δέν ξέρω τί άλλο, καί βλέπον-τας, έτσι, απλάνως... Τί φοβερό! Όταν βλέπω αὐτήν τήν εἰκόνα –ἀπλῶς τήν περιγράψω– σιχαίνομαι πού εἶ-μαι ἄνθρωπος... καί λέω: ἐκεῖ ἔφτασε ὁ ἄνθρωπος!³

Ὅταν λοιπόν λέμε *τρυφή τοῦ παραδείσου*, μή φα-ντάζεστε αὐτήν τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀπολαμ-βάνει μέ ὅλες τίς αἰσθήσεις του τίς ἡδονές τῆς ζωῆς... νά φυλάξει ὁ Θεός! Ἡ *τρυφή τοῦ παραδείσου* ἦταν μί-α απόλαυση λεπτή, τήν ὁποία δέν μπορούμε σήμερα νά τήν καταλάβουμε, δέν μπορούμε νά ποῦμε ἀκόμα πολ-λά πράγματα, δέν εἶναι τό θέμα μας αὐτό.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως τώρα θέλει νά ξαναφτιάξει τόν Παράδεισο στή γῆ, τόν χαμένο του Παράδεισο, ἀλλά νά ἔχει μέσα τήν τρυφή, τήν απόλαυση, μέ τήν ἔννοια τῶν ἡδονῶν. Καί θέλει ἕναν παράδεισο, μέσα στον ὁ-ποῖο βεβαίως νά μήν περπατάει ὁ Θεός, ἀλλά νά περ-πατάει μόνο ὁ ἄνθρωπος, χωρίς νά ἔχει καμμία ἀνάγκη ἀπό τόν Θεό! Διότι στον Παράδεισο τόν ἀρχαῖο ὁ Θεός ἐπισκεπτόταν τούς πρωτοπλάστους.⁴ Σκεφτεῖτε... νά ἔχετε ἐπισκέπτη τόν Θεό!... Σκεφτεῖτε το αὐτό!

Διάβαζα στήν Ἀγία Γραφή χθές ὅτι ὁ Κύριος πῆγε σέ ἕνα σπίτι, καί ἐκεῖ ἔγινε ἐκεῖνο κι ἐκεῖνο παρακάτω καί τά λοιπά.⁵ Σέ ἕνα σπίτι! Τό ἔλεγα καί τό ξανάλεγα στον ἑαυτό μου: *Σέ ἕνα σπίτι μπῆκε ὁ ἐνανθρωπήσας*

3. Βλ. *Ψαλμ.* 48, 13· 21.

4. Βλ. *Γέν.* 3, 8.

5. Βλ. *Ματθ.* 9,10. *Μᾶρκ.* 2,15. 9,33. 14,3. *Λουκᾶ* 5,29. 7,37. κ.ά.

Θεός!... Δηλαδή, ἂν ἤμουν ὁ νοικοκύρης ἐκείνου τοῦ σπιτιοῦ, τί θά ἔλεγα; ὅτι ὁ Παντοκράτωρ, πού ἔγινε ἄνθρωπος, ἦλθε στό σπίτι μου; καί Τόν βλέπω;... Πώ-πώ, ἀσύλληπτο πράγμα!

Παιδιά, ἀσύλληπτο εἶναι τό πῶς οἱ πρωτόπλαστοι δέχονταν τίς ἐπισκέψεις τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ Λόγου, πρὶν γίνει ἄνθρωπος!⁶

Ἔ, λοιπόν, ὁ πολιτισμός θέλει νά φτιάξει ἕναν παράδεισο ἐπὶ τῆς γῆς χωρὶς τόν Θεό· ἕναν παράδεισο, πού θά τόν ὑποκαταστήσει ὁ τεχνικός καί πνευματικός πολιτισμός.

Ὁ Χριστιανισμός ὅμως μᾶς λέει: «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν»⁷, δέν ἔχουμε ἐδῶ παντοτινή πατρίδα· ἡ ζωὴ μας εἶναι παροδική. Ὅλα τά πράγματα εἶναι ἕνα σχῆμα· καί ἡ ιδιοκτησία καί ὁ πλοῦτος καί ὁ γάμος –ἀκούσατε τί εἶπα; καί ὁ γάμος!– εἶναι σχήματα τοῦ παρόντος αἰῶνος.⁸ Συνεπῶς δέν πρέπει νά δώσουμε μεγάλη διάσταση καί ἀξία σ' αὐτά.

Λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὥς μὴ ἔχοντες ὧσι». Αὐτοὶ πού ἔχουν γυναῖκες, δηλαδή παντρεύτηκαν, νά ζοῦν κατὰ τέτοιον τρόπο, σάν νά μὴν εἶχαν παντρευτεῖ. Θά ἀγαποῦν βεβαίως τὴ σύζυγό τους! Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι δέν πρέπει νά ἀγαποῦν τὴ σύζυγό τους. Νά ἔχουν ὅμως μπροστά τους τό θέμα τῆς σωτηρίας· νά μὴ τοὺς ἐμποδίζει ἡ γυναῖκα τους στό θέμα τῆς σωτηρίας.⁹

Ἐπίσης λέει: «οἱ ἀγοράζοντες ὥς μὴ κατέχοντες»·

6. Βλ. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *Πρὸς Αὐτόλυκον*, PG 6, 1088.

7. Ἐβρ. 13, 14.

8. Βλ. *Μάθημα* 26ο, σελ. 44 κ.ἐ.

9. Βλ. *Λουκᾶ* 14, 20 (παραισβολὴ τῶν βασιλικῶν γάμων).

αὐτοί πού ἀγοράζουν κάτι νά ζοῦν σάν νά μήν κατέχουν αὐτό πού ἀγόρασαν. Ὅταν ἀγοράσω ἓνα σπίτι, ἀγοράσω ἓνα χωράφι, ἓνα μαγαζί, ἓνα αὐτοκίνητο, νά τό ἔχω σάν νά μήν τό ἔχω.

Βλέπετε, μερικοί σήμερα ἀγοράζουν αὐτοκίνητο, τό πλένουν, τό ξαναπλένουν, τό καθαρίζουν, τό ξανακαθαρίζουν... Ποῦ νά τολμήσεις νά τό πλησιάσεις, νά τό ἀκουμπήσεις...! Τό ἔχουν κάνει εἰδωλο τό αὐτοκίνητο! Βλέπετε τήν ὑποδούλωση πού σᾶς ἔλεγα προηγουμένως;

Μέ ἄλλα λόγια, παιδιά, ἐκεῖνος πού ἀγοράζει κάτι νά νιώθει σάν νά μήν ἔχει τίποτα δικό του.

Καί λέει στή συνέχεια: «καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ ὥς μὴ καταχρώμενοι»¹⁰. Αὐτοί πού κάνουν χρήση τοῦ κόσμου τούτου –καί τοῦ πολιτισμοῦ· ὑπῆρχε κάποιος πολιτισμός στήν ἐποχή τοῦ ἀποστόλου Παύλου– νά μήν κάνουν κατάχρηση σέ τίποτα!

Θά μποῦμε στό αὐτοκίνητο, θά λέγαμε στή σύγχρονη γλώσσα μας, καί θά ξανακατεβοῦμε ἀπό τό αὐτοκίνητο· κάναμε τή δουλειά μας. Ἀνάψαμε τό ἡλεκτρικό, εἶδαμε, κάναμε τή δουλειά μας, τέλειωσε. Ὅχι νά κολλήσουμε πάνω στόν πολιτισμό. Μή κάνουμε κατάχρηση, ἀλλά χρήση τοῦ κόσμου τούτου.

Γιατί; «παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου», διότι περνάει ἡ μορφή τούτου τοῦ κόσμου· ἄλλωστε «οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσιν ἐπιζητοῦμεν»¹¹, δέν ἔχομε ἐδῶ μόνιμη πατρίδα, ἀλλὰ τή μελλοντική περιμένουμε μέ πολύ πόθο.

10. Α΄ Κορ. 7, 31.

11. Ἐβρ. 13, 14.

Ὑπάρχει ἢ δέν ὑπάρχει λοιπόν ἀντινομία ἀνάμεσα στόν πολιτισμό καί στόν Χριστιανισμό; Τί θά λέγαμε στό θέμα αὐτό;

Παιδιά, αὐτό ἀκριβῶς εἶναι τό πρόβλημά μου, καί ἐπιθυμῶ νά σᾶς κάνω καί ἐσᾶς κοινωνοῦς τοῦ ἰδίου προβλήματος. Γιατί;

Ἴσως καί ἄλλοτε νά μέ ἔχετε ἀκούσει νά λέω ὅτι δέν πρέπει ὁ Χριστιανός νά ἔχει προβλήματα. Μάλιστα ἔχει γίνει πιά τῆς μόδας ἡ λέξη *πρόβλημα*. Συναντᾶμε ἕναν ἄνθρωπο στόν δρόμο καί τόν ρωτᾶμε τί κάνει, κι ἀμέσως μᾶς ἀπαντάει: *προβλήματα, προβλήματα...!* Ἔ, ὅχι δά καί ἔτσι· ὅχι, ὅχι. Ὁ Χριστιανός ἔχει μόνο ἕνα πρόβλημα· τό πρόβλημα τῆς σωτηρίας του· πῶς νά σωθεῖ, πῶς νά ἐπιτύχει νά σωθεῖ.¹²

Ἀλλά καί ἐδῶ, ὡς πρός τόν πολιτισμό, εἶναι θέμα σωτηρίας· καί συνεπῶς θέλω νά σᾶς κάνω κοινωνοῦς αὐτοῦ τοῦ προβλήματος· διότι, ἂν δέν προσέξουμε καί μποῦμε μέσα στό χάος, στό πέλαγος τοῦ πολιτισμοῦ, τότε πῶς θά σωθοῦμε;

Ὑπάρχει λοιπόν αὕτη ἡ ἀντινομία, ὑπάρχει ἕνα πρόβλημα. Σᾶς ἀπαντῶ τό ἐξῆς: Λύση στό πρόβλημα αὐτό δέν ἔχουμε. Δέν ὑπάρχει λύση! Ἐννοῶ πῶς δέν ὑπάρχει γενική λύση. Ὑπάρχει λύση, ἀλλά αὕτη εἶναι προσωπική, ὁ καθένας καλεῖται νά λύσει τό πρόβλημα προσωπικά.

Δηλαδή, γιά νά τό καταλάβετε: Ἐάν ἐσεῖς τώρα μέ ρωτήσετε νά σᾶς πῶ μερικά πραγματάκια γιά τό πῶς θά λύσετε τό πρόβλημα τῶν σχέσεων Χριστιανισμοῦ καί πολιτισμοῦ, δέν μπορῶ νά σᾶς ἀπαντήσω.

---

12. Βλ. Φιλιπ. 2, 12. Α΄ Πέτρο. 1, 17. Πρβλ. Ψαλμ. 2, 11.

Ἐάν ὁμως κάποιος, ἀπ' αὐτά πού ἀκούει, ἀρχίζει νά βρίσκει μία ἄκρη, τότε μπορεῖ νά λύσει τό πρόβλημα αὐτό. Εἶναι προσωπικό πρόβλημα· δέν εἶναι πρόβλημα πού ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους τούς ἀνθρώπους γιά νά λυθεῖ γενικά, ὁμαδικά· ὄχι.

Ὡστόσο, θυμήθηκα νά σᾶς διαβάσω μία θαυμάσια περικοπή ἀπό ἓνα πανάρχαιο βιβλίο, μέ τίτλο ἡ *Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή*. Εἶναι τό διαμάντι, ὅπως λέγεται, τῆς μεταποστολικῆς φιλολογίας, δηλαδή μετά τήν Ἀγία Γραφή, καί ἀνήκει στήν παραγωγή τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων, ὅπως λέγεται. Δέν ξέρουμε ποιός ἔγραψε αὐτήν τήν ἐπιστολή, εἶναι ἄγνωστος ὁ συγγραφέας ἢ ὁ ἀποστολέας· ἀλλά ἔχει μέσα σπουδαῖες ἀπολογητικές θέσεις.¹³

Θά διαβάσουμε λοιπόν μία περικοπή καί θά προσπαθήσουμε νά τήν ἀναλύσουμε, ὅσο εἶναι δυνατόν, κι ἐκεῖ θά δεῖτε περίπου πῶς μπορεῖ νά κινηθεῖ ὁ Χριστιανός ἀπέναντι στόν πολιτισμό. Διότι οὔτε μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ κάποιος τόν πολιτισμό, οὔτε βέβαια καί νά τόν ἀποδεχθεῖ ἐξ ὁλοκλήρου. Πόσο θά ἀρνηθεῖ; καί πόσο θά ἀποδεχθεῖ; Αὐτό εἶναι ἓνα προσωπικό θέμα. Ἡ περικοπή εἶναι ἀπό τήν πέμπτη παράγραφο τῆς ἐπιστολῆς.

«Χριστιανοὶ γὰρ οὔτε γῆ, οὔτε φωνῇ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων». Δηλαδή οἱ Χριστιανοί, οὔτε ὡς πρὸς τήν πατρίδα, οὔτε ὡς πρὸς τή γλώσσα, οὔτε ὡς πρὸς τά ἥθη ξεχωρίζουν ἀπό τούς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους.

---

13. Ἡ *Πρὸς Διόγνητον ἐπιστολή*, μέ βάση τήν συνολική εἰκόνα πού ἔχουμε, πρέπει νά συντάχθηκε μεταξύ τοῦ 175 καί 200 μ. Χ. (Παν. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, Τόμ. Β', σ. 619).

Ἀπό τήν ἀρχή αὐτός ὁ συγγραφέας θέτει θαυμάσια τό θέμα, ὅτι ὁ Χριστιανός εἶναι μέσα στόν κόσμο αὐτόν. Δέν βγαίνει ἀπό τόν κόσμο· εἶναι μέσα στόν κόσμο· ἄρα λοιπόν ἔχει ἐπαφή μέ τόν πολιτισμό.

»Οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσι, οὔτε δι-αλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένη χρῶνται». Δηλαδή οὔτε κατοικοῦν κάπου σέ ξεχωριστές πόλεις, οὔτε καμμιά παραλλαγμένη διάλεκτο χρησιμοποιοῦν.

»Κατοικοῦντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρ-βάρους, ὡς ἕκαστος ἐκκληρώθη, καὶ ἐν τοῖς ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῇτι καὶ διαίτῃ». Δηλαδή κατοικοῦν σέ πόλεις ἐλληνικές ἢ βαρβαρικές.

Ὅπως θά ξέρετε ἀπό τό σχολεῖο, ὅ,τι δέν ἦταν πολιτισμένο λεγόταν βάρβαρο, καὶ ὅ,τι ἦταν πολιτισμένο λεγόταν ἐλληνικό. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ἐλληνική πόλις. Μπορεῖ νά μήν ἦταν ἐλληνική· ἀλλά ἦταν πολιτισμένη. Ἐνῶ βαρβαρική πόλις σήμαινε ὅτι ἡ πόλη αὐτή δέν εἶχε πολιτισμό.

Ἔτσι, οἱ Χριστιανοί κατοικοῦν σέ πόλεις εἴτε πολιτισμένες εἴτε ἀπολίτιστες, ὁ καθένας ὅπου συνέπεσε νά κατοικεῖ, ἀκολουθώντας τίς τοπικές συνήθειες, τά ντόπια ἔθιμα, καὶ στό φαγητό καί στά ροῦχα, στόν τρόπο πού θά ντυθοῦν.

Βλέπετε, κάθε λαός ντύνεται διαφορετικά. Μήν κοιτᾶτε πού σήμερα ἔχει γενικευθεῖ περίπου ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνθρώπων σ' ὅλη τήν ὑφήλιο.¹⁴ Σέ μερικά μέρη

---

14. Δέν εἶναι τυχαῖο τό ὅτι στίς ἐνδυματολογικές συμπεριφορές ὁ-λων τῶν ἀνθρώπων ἔχει περάσει ὁ ὅρος *unisex*, ὁ ὁποῖος συνεχῶς προβάλλεται καί κρύβει τά σχέδια τῶν παγκοσμιοποιητῶν γιά χειρισμό τῆς μόδας ὡς ἓνα ἀκόμη ὄπλο προκειμένου νά χειραγω-γήσουν τοὺς ἀνθρώπους καί νά διαμορφώσουν τά ἤθη τους.

ἀκόμα διατηροῦνται οἱ λεγόμενες τοπικές ἐνδυμασίες. Ὁ καθένας ντύνεται κατὰ τίς συνήθειες τοῦ τόπου του, καί τρώει κατὰ τίς συνήθειες τοῦ τόπου του.

»Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὥς πάροικοι». Σέ δικές τους πατρίδες κατοικοῦν, ἀλλά ὥς πάροικοι! Ἐδῶ τώρα προσέξτε. Ναί, ναί, ἔχουν πατρίδα ὅλοι τους· δέν εἶναι κανεῖς ἄπατρις· ἀλλά ὁ καθένας ὁμως κατοικεῖ μέ ἓνα αἶσθημα ὅτι εἶναι πάροικος καί παρεπίδημος· ὅπως ἓνας πού πάει σέ μιὰ ξένη πόλη καί φιλοξενηῖται, λέει φιλοξενοῦμαι. Ποῦ εἶναι ἡ πατρίδα του; Ἡ πατρίδα του εἶναι στόν οὐρανό. Κατοικεῖ στήν πόλη, ἀλλά αἰσθάνεται σάν πάροικος.¹⁵

»Μετέχουσι πάντων, ὥς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὥς ξένοι.» Τί ὠραῖα αὐτά!... Μετέχουν σέ ὅλα τά κοινά, ὥς πολῖτες· ψηφίζουν, πληρώνουν τόν φόρο τους –ἀκούσατε;–¹⁶ καί ὅλα τά ὑπομένουν, ὅσα μπορεῖ νά περνάει ἓνας πολίτης, ἀλλά σάν νά εἶναι ξένοι.

»Πᾶσα ξένη, πατρίς ἐστὶν αὐτῶν· καὶ πᾶσα πατρίς ξένη.» Εἶδατε ἓνα ὠραῖο σχῆμα λόγου ἐδῶ; Κάθε ξένος τόπος εἶναι πατρίδα τους, καί κάθε πατρίδα τους εἶναι ἓνας τόπος ξένος.

Θά σᾶς πῶ ἓνα μικρό παράδειγμα· ἐπιτρέψτε μου, νομίζω ἀξιίζει.

Ἐγώ ἤμουν κάτοικος Κηφισιάς Ἀθηνῶν· ἦταν ἓνα πολύ ὠραῖο προάστιο ἢ Κηφισιά, ἴσως τό ὠραιότερο προάστιο τῶν Ἀθηνῶν –τόρα χάλασε ἀρκετά. Ἐπειδὴ ἀγαποῦσα τό περιβάλλον αὐτό, αἰσθανόμουν αἰς μιὰ λύπη πού θά τό ἀποχωριζόμουν, ἐρχόμενος στή Λάρισα...

15. Βλ. Α' Πέτρ. 2, 11. 1, 17. Ἐβρ. 11, 14.

16. Βλ. Μαθ. 22, 21. Μᾶρκ. 12, 17. Λουκᾶ 20, 25. Ρωμ. 13, 7.

στή φοβερή Λάρισα σέ σχέση μέ τή Κηφισιά, τήν ἄδενδρη, τήν ἀποψιλωμένη, μέ τόν μολυβένιο της οὐρανό καί τά καμμένα χωράφια της...

Τό λέω αὐτό γιατί τό 1960, ὅταν ἦρθα ἐδῶ, ἔκαιγαν τά χωράφια, καί ἔβλεπα ἕναν οὐρανό μολυβένιο! Δηλαδή, ἀπό τήν πολλή τή ζέστη, δέν ἦταν γαλανός ὁ οὐρανός· ἦταν θαμπός, ὑπῆρχε μία ἀχλύς, καταχνιά! Ἔβλεπε κανεῖς τά χωράφια μαῦρα, ἔβλεπε μιά μαύρη γῆ!...

Βέβαια, περιττό νά σᾶς πῶ, δέν μπορούσε νά γίνει καὶ σύγκριση!... Θυμᾶμαι πώς ἐξέφερα μία κουβέντα ἀπό τό στόμα μου, ἀπό μέσα μου ὅμως: *Θεέ μου, ποῦ μέ φέρνεις;... Ποῦ ἔρχομαι;...* εἶπα! Ἀλλά ἀπάντησα ἀμέσως: *Ἀφοῦ κατοικοῦν ἄνθρωποι ἐδῶ, ἀναμφισβήτητα, ἐγώ τί ἔχω παραπάνω;... ἔχω κανένα προνόμιο νά μὴν ἔρθω ἐδῶ;... Καί ἔφυγε αὐτή ἡ σκέψη.*

Εἶχα πεῖ ὅμως, πρὶν φύγω ἀπό τήν Κηφισιά, τήν ἰδιαίτερή μου πατρίδα: *Κηφισιά, ἂν σέ ξεχάσω...!* Ὅπως τό ἴδιο ἀναφέρει καί ὁ ψαλμωδός γιά τήν Ἱερουσαλήμ, ὅταν οἱ Ἑβραῖοι ἦταν τότε αἰχμάλωτοι στή Βαβυλώνα, πού ἔλεγαν: *Νά μέ ξεχάσει τό χέρι μου... νά παραλύσει τό χέρι μου!... Ἱερουσαλήμ, ἂν σέ ξεχάσω, νά κολλήσει ἡ γλῶσσα μου στό λάρυγγά μου!...*¹⁷ Τό ἔλεγα κι ἐγώ αὐτό.

Παιδάκια, ἀκοῦστε· ἔφυγε γρήγορα! Οὔτε τή θυμᾶμαι πιά τήν Κηφισιά!... Ὅχι σήμερα, ὕστερα ἀπό τόσα χρόνια –ἔχουν περάσει 23 χρόνια–, ἀλλά μπορῶ νά σᾶς πῶ ὕστερα ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες! Δέν ξέρω γιατί, ἕνα μόνο σᾶς λέω, ὅτι ἔζησα καί ζῶ αὐτό· «*πᾶσα*

17. *Ψαλμ.* 136, 5-6.

ξένη, πατρίς· καὶ πᾶσα πατρίς, ξένη». Ξένος εἶμαι ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ντόπιος εἶμαι ἐδῶ. Στήν Κηφισιά εἶμαι ντόπιος, ἀλλὰ εἶμαι καὶ ξένος. Ὅπου καὶ νά πάω εἶμαι ντόπιος, καὶ ὅπου νά πάω εἶμαι ξένος. Αὐτό πρέπει νά αἰσθάνεται ὁ Χριστιανός· αὐτή νά εἶναι ἡ σχέση του μέ τόν πολιτισμό καί τόν κόσμο αὐτόν.

Ζητῶ συγγνώμη γιατί σᾶς εἶπα αὐτό τό παράδειγμα· ἀλλά ἐπειδή τό ἔζησα, τό εἶχα πρόχειρο, καί σᾶς τό εἶπα.

»Νυμφεύονται ὡς πάντες», οἱ Χριστιανοὶ παντρεύονται ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, «τεκνογονοῦσιν», κάνουν παιδιά, «ἀλλ' οὐ ῥίπτουσι τὰ γεννώμενα», ἀλλὰ δέν ἀπορρίπτουν ἐκεῖνα πού γεννοῦν· δέν τά πετᾶνε τά παιδιά τους, εἴτε μέ ἐκτρώσεις, εἴτε ἀκόμη ζωντανά καί γεννημένα· ἐνῶ πολλοὶ τά πετοῦν καί τά σκοτώνουν τά παιδιά τους!¹⁸

»Τράπεξαν κοινήν παρατίθενται, ἀλλ' οὐ κοίτην»· τρῶνε ὅλοι μαζί, ἔχουν κοινό τραπέξι, ἀλλὰ ὄχι κοινό κρεβάτι· δέν ἀνακατεύουν τούς γάμους τους, μέ τή μοιχεία.¹⁹

18. Πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης ἀπαγόρευσε τή διενέργεια ἀμβλώσεων, ὅπως προκύπτει καί ἀπό τόν Ὅρκου του: «Οὐ δώσω δὲ οὐδὲ φάρμακον οὐδενὶ αἰτηθεὶς θανάσιμον, οὐδὲ ὑφηγήσομαι ξυμβουλίην τοιήνδε· ὁμοίως δὲ οὐδὲ γυναικὶ πεσσὸν φθόριον δώσω».

19. Γιά τούς ἀρχαίους δέν ὑπῆρχε ἡ ἔννοια τῆς ἀμοιβαίας πίστεως στόν ἑγγαμο βίο· ἡ γυναῖκα ἀνῆκε στόν σύζυγο, ὁ ἄνδρας ὅμως ἀνῆκε στόν ἑαυτό του. Ἡ ἀμοιβαία πίστη ὡς καθήκον, δέσμευση καί κοινό συναίσθημα ἀνάμεσα σ' ἓνα ζευγάρι θά ἐμφανιστεῖ μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅπως ξέρουμε, τά ἥθη τῶν ἀρχαίων λαῶν ἀντικατοπτρίζονται στίς μυθολογίες τους, ἀπ' ὅπου προέρχονται οἱ θρησκείες· γι' αὐτό καί οἱ θεοὶ τους συμπεριφέρονταν, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, σάν τούς ἀνθρώπους πού τούς ἐπ्ला-

»*Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν* –ἀκοῦστε αὐτὴ τὴ φράση– *ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν*»· δηλαδή εἶναι μέ σώματα, ἀλλά δέν ζοῦν σαρκικά, δέν εἶναι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τους σαρκικός.

Θυμόσαστε γιατί ἔγινε ὁ κατακλυσμός τοῦ Νῶε; Γνωρίζετε γιατί ἐπέφερε ὁ Θεός αὐτήν τήν τιμωρία μέ τόν κατακλυσμό; Ἀκοῦστε γιατί· εἶδε τήν πολλή ἁμαρτία, καί εἶπε: «οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας»²⁰. Δηλαδή, δέν θά μείνει τό Ἅγιό μου Πνεῦμα σ' αὐτούς, γιατί εἶναι σαρκικοί.

Ὁ Χριστιανός σάρκα φοράει, σῶμα φοράει, ἀλλά δέν ζεῖ κατὰ σαρκικό τρόπο.

»*Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται*»· στή γῇ μένουν, ἀλλά ζοῦν οὐράνια.²¹

»*Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις, καὶ τοῖς ἰδί-οις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους*». Ὑπέροχο καί αὐτό!... Πείθονται στοὺς ὀρισμένους ἀπὸ τήν πολιτεία νόμους, ἀλλά μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους νικοῦν τοὺς νόμους.

Εἶναι πολίτες νομοταγεῖς οἱ Χριστιανοί· δέν παρβαίνουν τοὺς νόμους τῆς πολιτείας πού κατοικοῦν, ἔστω κί ἂν αὐτὴ ἡ πολιτεία εἶναι εἰδωλολατρική.²² Μέ τόν ὠραῖο ὅμως τρόπο πού ζοῦν στή ζωὴ τους, ξεπερνοῦν τοὺς νόμους· δέν εἶναι δηλαδή οἱ παράνομοι πολίτες. Τί ὑπέροχο κι αὐτό!...

Καί πραγματικά, παιδιά, μοιάζει μ' ἐκεῖνο πού

σαν· τσαλαβουτοῦσαν στήν πορνεία, μοιχεία, ὁμοφυλοφιλία, αἰμομιξία, ἄλλαζαν τίς συζύγους τους κατὰ βούλησιν κλπ, κλπ.

20. Γέν. 6, 3.

21. Βλ. Φίλιπ. 3, 18-20.

22. Βλ. Ρωμ. 13, 1-6.

λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται»²³.
 στὸν εὐσεβή ἄνθρωπο δέν ὑπάρχει νόμος, γιατί ἡ ἴδια
 ἡ εὐσέβειά του ἔχει ὑπερβεῖ, ἔχει ξεπεράσει τὸν νόμο.

Ὡστε λοιπόν, παιδιά, ἂν ἔτσι προσεγγίσουμε αὐτό
 τό θέμα, μέ τή χριστιανική μας ιδιότητα, ποιά θά εἶναι
 ἡ σχέση μας ἀπέναντι στὸν πολιτισμό; Πάνω-κάτω, ἔ-
 τσι πρέπει νά τό σκεφθοῦμε· θά λέγαμε ὅτι τό κριτήριο
 τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ὁ Χριστός. Δηλαδή, ὅσο πιό πολύ
 Χριστό βάζεις μέσα σου, τόσο λιγότερο χρησιμοποιεῖς
 τὸν πολιτισμό, καί μάλιστα στίς ἐκζητήσεις του, στίς ὑ-
 περβολές του.

Ἄλλο πράγμα εἶναι, ξέρετε, τό νά δημιουργηθεῖ
 ἓνα πολιτιστικό ἐπίπεδο πού ἀπλῶς θά σέ ἐξυπηρετή-
 σει, καί ἄλλο πράγμα εἶναι νά ζητᾶς τήν ἐκζήτηση, τό
 ἐξεζητημένο. Ἡ ἐκζήτηση εἶναι, ὅπου καί ὅπως κι ἂν
 γυρίζεις, νά πατᾶς κουμπιά καί νά κινεῖσαι!

Ἔ, ὄχι δά· πάει πολὺ!... Περπάτα καί λιγάκι, καη-
 μένε· ὅλο μέ τό αὐτοκίνητο;... Περπάτα καί λιγάκι,
 κούνα καί λίγο τά χέρια σου· ὄχι ὅλο κουμπιά!...

Ὅταν ὁ Χριστιανός χρησιμοποιεῖ κάποια στοιχεῖ-
 α τοῦ πολιτισμοῦ χρήσιμα, ὄχι ὅμως μέ ἐξεζητημένο
 τρόπο, τότε μπορεῖ νά λέει ὅτι στέκεται ὡς Χριστιανός
 σωστά ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἔχουμε ὅμως καί πράγματα τοῦ πολιτισμοῦ πού
 εἶναι σάπια· δυστυχῶς ἔχουμε πολλὰ. Αὐτά θά πρέπει
 νά τά ἐνσωματώνουμε στήν ὑπαρξή μας; στή ζωή μας;
 Κάθε ἄλλο!

Ὡστε λοιπόν, τό κριτήριό μας θά πρέπει νά εἶναι
 ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι Θεάνθρωπος. Μέ τήν ἀν-

---

23. Α΄ Τιμ. 1, 9.

θρώπινη φύση του ὁ Χριστός ἔζησε στή γῆ· μέ τή θεία του εἶναι ὡς Θεός. Μέ τήν ἀνθρώπινη φύση του ὁ Κύριος ἦρθε στόν κόσμο αὐτόν, καί φυσικά ἔπρεπε νά ζήσει ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, παρότι δέν εἶχε σπίτι, δέν εἶχε περιουσία –ἀδιανόητα πράγματα! Βεβαίως, τώρα αὐτά πού λέμε θά τά λέγαμε μόνο γιά φιλοσόφους καί γιά σπουδαίους ἀνθρώπους, ὅχι γιά τόν Χριστό· ἀλλά τά λέω ἔτσι τώρα γιά νά καταλάβουμε αὐτό πού θέλω νά σᾶς πῶ.

Ὁ Χριστός ὅμως, παρά ταῦτα, ὅταν ρωτήθηκε ἀπό τόν Ἰωάννη καί τόν Ἀνδρέα ποῦ μένει, «*ῥαββί, ποῦ μένεις*», τούς ἀπάντησε: «*ἔρχεσθε καί ἴδετε*», καί πῆγαν ἐκεῖ πού ἔμενε.²⁴ Ἀλλά αὐτό τό «*ποῦ μένεις*» φανέρωνε πῶς κάπου ἔμενε. Βεβαίως τό σπίτι πού ἔμενε δέν ἦταν ἰδιοκτησία Του. Ἴσως ἦταν κάποιο συγγενικό σπίτι (ἄς τό ποῦμε *συγγενικό*, ἀφοῦ πῆρε ἀπό τό φύραμά μας καί ἔγινε ἄνθρωπος), κάποιων συγγενῶν, τῆς Θεοτόκου ἢ τοῦ Ἰωσήφ, ἦταν κάποιο φιλικό σπίτι. Ἀλλά, προσέξτε, ἔμενε σέ σπίτι.

Βέβαια, ὑπῆρξαν φορές πού ὁ Χριστός ἔμεινε καί στό ὑπαιθρο· τό εἶχε πεῖ μάλιστα: «*Ὅλα τά ἀγρίμια τοῦ βουνοῦ καί τά πουλιά τοῦ οὐρανοῦ ἔχουνε φωλιές, ἀλλά ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου δέν ἔχει ποῦ νά πλαγιάσει!*...»²⁵ Δέν εἶχε τίποτα δικό Του· πολλές φορές ἔμενε κι ἔξω· ἡ ἀνάγκη τό ἔκανε.

Παρά ταῦτα, ἔμενε καί σέ σπίτι. Ναί, ἀλλά τό σπίτι δέν εἶναι ἓνα πολιτιστικό στοιχεῖο;

Ἀλλά φοροῦσε καί ροῦχα. Δέν φοροῦσε; Εἶχε ἕναν χιτῶνα, λέει, ὁ ὁποῖος ἦταν μονοκόμματος, «*ὑφαν-*

24. Ἰωάν. 1, 35-40.

25. Ματθ. 8, 20. Λουκᾶ 9, 58.

τὸς δι' ὅλου»· δηλαδή ὁλόκληρος ἦταν «ἄρραφος».²⁶ Ναί, ἀλλὰ αὐτός ὁ χιτώνας δέν ὑφάνθηκε σέ κάποιον ἀργαλειό; Καί ὁ ἀργαλειός, ὅπωςδήποτε, δέν εἶναι ἔνα στοιχεῖο πολιτιστικό;²⁷

Νά, λοιπόν, πού ὁ Χριστός μπῆκε μέσα στόν πολιτισμό τῆς ἐποχῆς Του. Πόσο μπῆκε ὅμως; Ὅσο χρειαζόταν. Ἀκοῦστε τί εἶπα: ὅσο χρειαζόταν!

Μήπως δέν ἔφαγε μαγειρεμένο φαί; Τόσες φορές. Δέν ἤπιε κρασί; Φυσικά. Καί τό κρασί εἶναι ἀκριβῶς ἓνα πολιτιστικό στοιχεῖο, καθὼς τό σταφύλι, ὁ μοῦστος, ἀκολουθεῖ μιά διαδικασία μετατροπῆς του σέ κρασί. Μήπως δέν κάθησε σέ ἀνάκλιντρα; Ἀναμφισβήτητα.

Ὡστε –τό συμπέρασμα– ὁ Χριστός εἶχε ἐπαφή μέ τόν πολιτισμό· ἀλλά ἦταν τόση ἡ ἐπαφή αὐτή, ὅση ἦταν ἀναγκαία γιά τήν ἀνθρώπινη φύση Του. Ἔχει ὅμως καί τή Θεότητά Του. Ἐ, λοιπόν, τό κριτήριό μας, παιδιά, τό πρότυπό μας, θά εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

Θά μπορούσαμε ἀκόμη νά ποῦμε ὅτι ὅταν ὁ Χριστός θά κάνει καινούργιο τόν κόσμο, ὁ πολιτισμός θά καταργηθεῖ, δέν θά ἔχει καμμία θέση στόν καινούργιο κόσμο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.²⁸

Γιατί εἶναι καί τοῦτο· ὁ πολιτισμός ἀποπειρᾶται νά βελτιώσει τόν κόσμο. Αὐτό ὅμως εἶναι μία ταλαιπωρία σκέτη, γιατί ὁ ἄνθρωπος πετυχαίνει τό ἀντίθετο· μέ τόν πολιτισμό καταστρέφει τόν κόσμο. Μέχρι πρὶν ἀπό μερικές δεκαετίες δέν μπορούσαμε νά φανταστοῦμε

26. Βλ. Ἰωάν. 19, 23.

27. Βλ. Γέν. 4, 21-22 καί Μάθημα 26ο.

28. Βλ. Β' Πέτρ. 3, 10. Πρβλ. Ματθ. 24, 35. Α' Κορ. 3, 13-15.

πῶς ὁ πολιτισμός θά μποροῦσε νά καταστρέψει τήν φύση. Τώρα ὅμως τό βλέπουμε αὐτό μέ φόβο καί μέ τρόμο!... καί μάλιστα σέ μιά παγκόσμια κλίμακα!²⁹

Συμβαίνει κάποτε νά γίνει μιά τρῦπα σ' ἓνα πλοῖο, καί χύνεται τό πετρέλαιο στή θάλασσα! Πώ-πώ! Ἄντε τώρα νά μαζέψεις αὐτό τό πετρέλαιο!...

Ἐπίσης, δέν ξέρουν ποῦ νά βάλουν τά λύματα, τά σκουπίδια, ἀπό τίς πυρηνικές ἀντιδράσεις· τά βάζουν μέσα σέ κιβώτια ἀπό χοντρό μολύβι καί τά πετᾶνε μέσα στούς ὠκεανούς.

Ἄς ποῦμε ὅμως ὅτι ἡ Ἱστορία θά ἐπεκταθεῖ ἄλλα χίλια-δύο χιλιάδες χρόνια ἀκόμα, ἢ, ἂν θέλετε, ἀπειριόριστα, γιά ἐκείνους πού δέν πιστεύουν στόν ἐρχομό τοῦ Χριστοῦ καί στόν τερματισμό τῆς Ἱστορίας· ἡ θάλασσα κάποια μέρα δέν θά φάει αὐτά τά μολύβια; Θά τά φάει. Κι ἂν βγεῖ ἐκείνη ἡ ραδιενέργεια στή θάλασσα, τί θά ἀπογίνει;...

Νά, ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος, πού νομίζει ὅτι μέ τόν πολιτισμό θά διορθώσει τά πράγματα!...³⁰

29. Βλ. Δαν. 7, 25. Λουκᾶ 21, 25-26.

30. Λεγόταν μάλιστα τόν περασμένο αἰῶνα ἀπό μερικούς ὑπερ-αισιόδοξους φιλοσόφους ὅτι "Τώρα πιά ἡ ἐπιστήμη θά φθάσει νά λύσει ὅλα τά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ζήτω!... Δέν ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τόν Θεό! Ζήτω ἡ ἐπιστήμη! Ζήτω ἡ τεχνική!"... Τώρα, ἐάν ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνική κατάφεραν νά λύσει ἢ νά πλησιάσει τά ἀνθρώπινα προβλήματα, αὐτό, ἀγαπητοί μου, δέν εἶναι ἀνάγκη νά σᾶς τό ἀποδείξω, οὔτε κἂν νά σᾶς τό ἀναφέρω. Ζοῦμε στήν ἐποχή μας, καί τό βλέπουμε. Κάποιοι ἔλεγαν: "Δώστε μας πίστωση ἑκατό χρόνων, καί θά δεῖτε πῶς θά γίνει ὁ κόσμος...". Τόν εἶδαμε πῶς ἔγινε! Δέν ἐξέπνευσε ἀκόμη ὁ 20ός αἰώνας, καί ἐτοιμαζόμαστε γιά τρίτο παγκόσμιον πόλεμο!... (Από τήν 13ῃ Ὁμιλία τοῦ π. Ἀθανασίου στήν Ἀποκάλυψη, στίς 8-2-1981).

Λοιπόν, ὁ Χριστιανὸς αὐτό δέν τό πιστεύει. Ὁ Χριστιανὸς πιστεύει ὅτι ἡ κτίση θά ἀνανεωθεῖ. Καί δέν θά ἀνανεωθεῖ ἀπό τόν πολιτισμό, ἀλλά ἀπό τόν Χριστό. Γι' αὐτό καί ἡ ἀνακαίνιση τῆς κτίσεως λέγεται καί ἀνακεφαλαίωση. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός λέγεται ἀνακαινιστής καί ἀνακεφαλαιωτής.³¹ Στό τέλος τῆς Ἱστορίας θά πεῖ ὁ Χριστός: «ἰδού καινὰ ποιῶ πάντα»³². νά, τά κάνω ὅλα καινούργια!

Ὁ Χριστιανὸς ἔχει τό αἶσθημα ὅτι κατοικεῖ σέ ἕναν παλαιωμένο κόσμο. Καί ὅπως ἀκριβῶς νιώθουμε ὅταν μένουμε σέ ἕνα σπίτι πού πάλιωσε καί ἀπό στιγμή σέ στιγμή ἐτοιμάζεται νά πέσει, καί κάνουμε μικρές διορθώσεις – ἄντε νά βάλουμε ἕνα τζάμι ἐκεῖ πού ἔσπασε... ἄντε νά βάλουμε κι ἕνα δοκάρι νά στηρίξουμε ἐκεῖνον τόν τοῖχο νά μὴν πέσει...– τό ἴδιο ἀκριβῶς αἶσθημα ἔχει καί ὁ Χριστιανός, τοῦ παλαιωμένου κόσμου, γιατί περιμένει τὴν ἀνακαίνιση τῆς Δημιουργίας.

Ἀλλά ὁ πολιτισμός, ἂν τόν δοῦμε στή χρησιμότητά του καί ὄχι στήν ἐκζήτησή του, θά σᾶς ἔλεγα ὅτι εἶναι ἕνα προανάκρουσμα τῆς ἀνακαινίσεως τῆς κτίσεως.

Ἄν πραγματικά ὁ πολιτισμός κινεῖται ἔτσι, τότε μποροῦμε νά τοποθετηθοῦμε μέσα σέ αὐτόν σωστά. Ἄν ὅμως δέν κινεῖται ἔτσι, καί νομίζουμε ὅτι θά βελτιώσει τὴ ζωὴ μας καί θά κάνει τόν ἄνθρωπο νά μὴν κοπιάζει καθόλου καί τά λοιπά, τότε εἶναι ἕνας πολιτισμός δαιμονικός! Θά τό πῶ ἄλλη μία φορά: εἶναι ἕνας πολιτισμός δαιμονικός!...³³ εἶναι ἕνας πολιτισμός πού

31. Ἐφεσ. 1, 10.

32. Ἀποκ. 21, 5. Βλ. Β' Πέτρ. 3, 13.

33. Ἰακ. 3, 15.

καταστρέφει τόν άνθρωπο, καταστρέφει τή φύση... καί αὐτοκαταστρέφεται! Πῶς; Πιθανόν ἀπό χρήση πυρηνικῶν, προκαλώντας στή γῆ πυρηνικό ὄλεθρο! Τί ἔκτισε ὁ ἄνθρωπος πάνω στή γῆ; τί ἔφτιαξε; λοιπόν, πέφτει μία βόμβα, τήν ὁποία ὁ ἴδιος ἔφτιαξε καί ἡ ὁποία εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, καί καταστρέφει καί αὐτόν τόν ἴδιο τόν πολιτισμό!

Ἀλήθεια, εἶναι φοβερό πράγμα!...

Γι' αὐτό, μόνο ἄν γίνουμε σωστοί Χριστιανοί θά δοῦμε σωστά ὅλα αὐτά τά πράγματα. Παιδιά: ἀπό μᾶς ἐξαρτᾶται πῶς θά δοῦμε τόν πολιτισμό καί πῶς θά τόν χρησιμοποιήσουμε.

Εὐχομαι λοιπόν ἔτσι νά κινεῖστε στή ζωή σας, νά μή καταληφθεῖτε ποτέ ἀπό τή μανία, τήν τρέλλα, τή μέθη τοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε νά γίνετε ὅχι δοῦλοι τοῦ πολιτισμοῦ ἀλλά κύριοί του. Καί κύριος τοῦ πολιτισμοῦ, προσέξτε, εἶναι μόνον ὁ ἀληθινός Χριστιανός.

Πρῶτα ὁ Θεός, θά συνεχίσουμε τήν ἐρχόμενη φορὰ μέ ἄλλο θέμα.

Κυριακή, 16 Ὀκτωβρίου 1983